

ANALYSE OG VERDISETTING

Amalie Bernhardine Storli

Kulturarv, Transformation og Restaurering

Innhold

Identifikasjon

Historisk analyse

Teknisk analyse

Arkitektonisk analyse

Verdisetting

Anbefalinger

Identifikasjon

Røst er en øygruppe som ligger ca 100 km fra fylkeshovedstad Bodø, i Nord Norge. Røst er den ytterste øyen i det geografiske området Lofoten og den ytterste øyen i Norge. Det er en sammensatt øygruppe som består av omkring 340 øyer, holmer og skjær. Øygruppen har gjennom tidens løp blitt mer samlet gjennom ny infrastruktur og hovedøyen hvor man finner de fleste fasiliteter for dagligdagen kalles Røstlandet. Røstlandet har en fergeterminal og en flyplass som forbinder øygruppen til fastlandsområdene og har daglige avganger.

Like utenfor Røstlandet ligger det en øy ved navn, Kårøya. Kårøya er en øy som ikke har forbindelse til Røstlandet, men den ligger ca 70 m i luftlinje fra Røstlandet og man kan ankomme i båt til øyen. På Kårøya finner man flere eldre fiskebruk hvor kun et fåtall er i drift i dag, et enkelt sommerhus, samt Toralfhuset som denne analysen tar for seg.

Toralfhuset ligger lengst øst på Kårøya og er et av de siste bolighusene som står igjen på øyen. Det er flere ruiner og spor etter boligbebyggelse på Kårøya, men Toralfhuset er den siste strukturen som vitner om beboelse på øyen.

Historisk analyse

Toralfhuset ble bygget omkring 1900 og har siden den gang og inntil 1973 fungert som bolig for et variert antall beboere. Den siste beboer gikk bort i 1973 og etter en arvestrid har huset stått tomt og forlatt. Huset har også blitt flyttet til sin plassering i dag fra et ukjent sted på Kårøya og det er ukjent hvilket ekstakt årstall det fikk sin nåværende plassering. Hvilke deler av huset som fulgte med i flytteprosessen er ukjent, men man kan anta at huset ble flyttet som det var og at de fleste bygningsdelene dermed er originale.

Basert på oppmålinger og undersøkelse av referanseprosjekter bygget i samme tidsrom kan man anta at huset har bevart sin opprinnelige form både i fasade og interiør og dermed står som det gjorde da det ble oppført. På tidspunktet hvor Toralfhuset ble bygget var det vanlig at man fraktet tørrfisk fra Røst til andre deler av landet, og transporterte trevirke og byggemateriell fra Trøndelag tilbake. Det finnes flere eksempler på lignende hus i Nord Norge som kan knyttes tilbake til denne tidsperioden og som har det samme arkitektoniske uttrykk og tekniske utførelse.

Toralfhuset er et hus i tre etager med en fullhøydes kjeller, en første etage og en loftsetage. Kjelleren har sansynligvis blitt brukt til oppbevaring av matvarer og annet utstyr og man kan se spor av en potetkjeller i det innerste kjellerrommet. I første etage er det en gang, et kjøkken og to store stuer hvor den ene har vært en finstue, mens den andre mest sansynlig har vært en spisestue og oppholdsrom. Gangen med trappeforløp til andre etage er det første rommet man ankommer. I den sydlige delen ligger to mindre rom med ukjent bruk, men man kan anta at disse kan ha blitt brukt til mindre sovekamre. På loftsetagen finner man 6 værelser.

Det har tidligere vært to tilbygninger til huset, en liten låve for får og et utedo. Låven kan man se spor av med en grunnmur, mens utedoen er fjernet. Det har i tillegg tidligere vært flere båthus tilbygget mot vannet på nordsiden som man i dag kan rester av stenfundamenter fra. Spor i den sydlige fasaden gjør at man kan anta at det har vært en tilbygning eller en overdekning i det østlige hjørnet, men grunnet manglende dokumentasjon er det ikke mulig å konkludere med dette.

Immatrielle verdier

Toralfhuset er et hus med mange iboende fortellinger. Både det arkitektoniske som forteller en større fortelling om nasjonal bygningskunst og laftehuset som bygningstypologi. Det vitner om fortellingen om skiftet i lafteteknikken, hvor man gikk over fra håndlaft til maskinlaft og dermed kunne masseprodusere ferdige typehus som kunne fraktes som et byggesett og oppføres flere steder i landet. Det markerer en overgang hvor lafteteknikken gikk fra å være en håndtværksmessig kunst til å bli en mer praktisk måte å bygge hus på. Den nasjonale fortellingen er sterk for huset fordi det kan sammenlignes med lignende hus fra den tiden hvor planløsning og uttrykk var likt.

Den lokale fortellingen om Kårøya som sted, fraflytningen og restene av et aktivt liv på holmene utenfor Røstlandet vitner om en tid hvor man kunne bosette seg i mindre samfunn og livnære seg på det man selv kunne gro og fange. Skiftet i tiden hvor livet ble sentralisert og levedyktigheten til disse små samfunnene ble vanskeligere er også en viktig fortelling i Røst sin historie og en del av fortellingen om den moderne utviklingen.

Den helt nære fortellingen som fortsatt står sterkt i samfunnet på Røst er fortellingen om den siste beboer i huset, Toralf Mikalsen. Toralf var på det tidspunktet han døde den siste fastboende på Kårøya og etter hans tragiske død i 1973 har fortellingene om han levd videre. Huset har på mange måter blitt en representasjon på hans liv og de fleste fastboende på Røst kjenner til historien. Toralf var lidenskapelig opptatt av naturen og fuglelivet og kjent for å dele sin kunnskap om dette. Ettersom huset har stått forlatt har fugler flyttet inn i husets fasader og nisjer og skaper en immateriell verdi som understøtter historien om Toralf og den sympatiske tilgangen til naturen.

Huset står i dag nær ruin hvor naturen og huset går i ett på mange måter. Den luftige opplevelsen hvor grensen mellom inne og ute viskes ut er også en stor immateriell verdi for opplevelsen. På grunn av husets plassering kommer man tett på naturen og dette skaper en helt særlig ro og atmosfære.

Kulturhistorisk analyse

Kårøya har tidligere vært et aktivt sted som på mange måter har vært selvforsynende. Det har vært butikk på øyen, og de som bodde der hadde gjerne egne fiskebruk, tørrfiskhjeller og husdyrshold for å forsørge seg. Disse kan man se på historiske fotografier fra stedet og det vitner om en tid hvor øyen hadde et mer aktivt liv. Da Røstlandet ble etablert med infrastruktur førte dette til at livet på de små omkringliggende øyene opphørte og de fleste flyttet inn til fastlandet. Kårøya var en av disse øyene og flere hus ble flyttet til Røstlandet og i dag kan man se flere grunnmurer som vitner om de opprinnelige bygningskroppene som sto på øyen.

Toralhuset er den siste gjenværende boligstrukturen og har gjennom tidens løp gjennomgått store slitasjer fra vær og vind, men også fordi man på et tidspunkt tillot folk å ta materialer fra huset. Dermed kan det være vanskelig å vurdere hvilke bygningsdeler som har forsvunnet gjennom slitasje og hvilke som har blitt bevisst fjernet. Det er særlig den vestlige og sydlige fasaden som har gjennomgått størst slitasje og patina, da disse ikke er beskyttet av trebekledning og dermed står mer utsatt til for vær og vind.

Basert på historiske foto av huset kan man se at huset har vært bekledd med en trefasade som opprinnelig har vært hvitmalt. Den utvendige malingen finnes det ikke spor av i dag, men man kan anta at huset er malt med pigmentert tranmaling som var en alminnelig malingstype på Røst i tiden det ble bygget. Slit og patinering har gjort at huset eksteriør i dag er grått hvor det laftete furutre har patinert. Den nordlige og østlige fasaden har gjennomgått færre endringer og skader og dermed kan man gjennom disse forstå husets opprinnelige form og uttrykk.

Teknisk analyse

Røst er et sted hvor vinden blåser sterkt og det sjeldent legger seg snø om vinteren. På grunn av den tørre luften på Røst har trevirket i huset holdt seg rimelig godt i løpet av de årene det har stått forlatt. Hvis huset hadde stått et annet sted i landet hadde det mest sannsynlig råtnet hurtigere og hatt større fuktproblematikk. Det er likevel enkelte fuktskader på huset som har oppstått gjennom tiden. Dette kan særlig bemærkes omkring vindusåpningene hvor fukten har lagt seg i sprekker og skapt fuktskader på flere deler av laftekonstruksjonen. Syllen i huset har over tid forvitret og svekker husets konstruksjon. Den sterke kjellermuren støtter likevel huset til en viss grad.

De største skadene på huset er fasadene som har blitt nedbrutt. Disse svekker bæreevnen til huset og gjør konstruksjonen svak og utsatt. Hjørnesamlingene har også vært utsatt for fukt over tid og er svekket av manglende støtte og skaper en skjevhet og ubalanse i huset.

Laftkonstruksjonen er avhengig av alle delene for å fungere stabilt og det er en stor fare at flere deler mangler. De fleste vinduer og dører i fasaden mangler glass og har fått skader over tid. Det er ukjent om disse kan gjenbrukes, men man kan anta at trevirket har fått såpass store skader at disse også må skiftes ut.

Husets interiør har vært mer beskyttet fra været, og de synligste fuktskadene her er i hjørnene og under vinduene. Gulvene fremstår ganske upåvirket av fukt, men er nedbrutt, særlig i det vestlige rommet hvor det nærmest er åpent ned til konstruksjonen. Eldre tapeter og vindskjerming har også tydlige spor av fukt i interiøret, som disse står i dag samles også fukt her som kan påvirke treverket. Det innvendige interiørs overflater er sannsynligvis malt med linoljefarge som er diffusjonsåpent og har gjort at skadene på disse er mindre.

Det er mange tekniske utfordringer med fuktproblematikken som krever en grundigere analyse av de enkelte bygningsdelene for å vurdere deres tilstand.

Arkitektonisk analyse

1900 markerer et skift i lafteteknikken. Håndlaft gikk til maskinlaft og Toralfhuset er et eksempel på dette. Huset er på mange måter ikke unikt, men som det står i dag bryter det med sitt opprinnelige arkitektoniske uttrykk. Det er klare referanser til sveitserstilen som var populær på dette tidspunktet, med utskæringer og ornamenteringer i tre som vises på vinduene, dørene og vindskiene i gavlfasadene. To av fasadene fremstår nær opprinnelige med trebekledning og opprinnelig takt i vinduene, mens de to andre er blottet og nedbrutt. I de nedbrutte fasadene kan man avlese anatomen til bygningen. Den er laftet med teknikken "sinklaft" som var en lafteteknikk med svalehalesamlinger hvor man fikk vinkelrette hjørner og kunne bekle konstruksjonen. Disse samlingene blir tydelige i den vestlige gavlfasade.

Det er en klar takt og symmetri i bygningen, som både understøtter tektonikken, men også stilen den er bygget i. Vinduene og dørene er ornamentert og fremstår detaljerte. Kontrastene i fasadene er et tydelig arkitektonisk element som ikke er intensjonelt, men et resultat av tiden, men fremstår likevel som et markant arkitektonisk fenomen som også understøtter den ruiniøse tilstanden bygningen er i idag.

Bygningen står på et støpt fundament med enkelte innmurte stener, som gir huset en referanse til stensemurene omkring og skaper en viss arkitektonisk sammenheng til stedet.

Omgivelsene Toralfhuset ligger i er med på å iscenesette huset og skaper en markering av et punkt på slutten av øyen. De høye stråene som vokser om sommeren skaper en kontrast til det harde fjellet og vindens påvirkning gir liv til omgivelsene. Sammenhengen mellom bygning og natur blir tydelig og de iscenesetter hverandre.

Verdisetting

Verdisettingen av Toralfhuset hviler i stor grad på de immaterielle verdiene som huset og omgivelsene innehar. Verdiene som knytter Toralfhuset til historien om den maskinproduserte lafteteknikken og skiftet i tiden fra håndlaft til maskinlaft er særlig verdifull for husets historiske og arkitektoniske betydning. En annen viktig verdi er sveitserstilen som huset er inspirert av og de særlige utskjæringene i tre som denne stilen er karakterisert av. Huset har også en immateriell verdi for historien til Røst som forteller om transporten og materialeresurssene til stedet og samfunnets eksport og import.

Husets arkitektoniske uttrykk har en verdi i dag fordi de blottede fasadene skaper en særlig sanselig opplevelse av huset. Disse bidrar til en lett avleselig fasade og har en verdi for helhetsopplevelsen og den ruiniøse tilstand som blir ved med å fascinere tilreisende.

Førlatte steder vekker en nysgjerrighet og en sentamelitet hos mange, og de iboende fortellingene har en særlig verdi for huset, hvor fortellingen om en særlig mann får lov til å leve videre.

Fasadenes patina og spor er en stor verdi for helhetsopplevelsen av huset. Patinaen gjør at huset og naturen smelter sammen og skaper en mere flytende overgang mellom natur og bygning. Den ensomme plasseringen på spissen av øyen er også en klar verdi for opplevelsen. Som det siste punktet skaper huset en markering av avslutningen på øyen og man opplever den åpne natur tett på.

Anbefalinger

Det anbefales at man i stor grad bevarer husets uttrykk som det er i dag, og viderebringer fortellingen om et hus med en særegen historie. Det anbefales at man gjenetablerer de nedbrutte fasadene for å styrke husets konstruksjon og stabilitet.

Det anbefales at man viderefortolker husets uttrykk i dag og viderefører noen av de kvalitetene som åpningene skaper. Disse bør oppføres i sterk arkitektonisk relasjon til det eksisterende uttrykk og stil. Det bør i stor grad brukes trematerialer som både står i stil med det eksisterende uttrykk, men som også over tid kan gå inn å bli en del av den samlede helhet med patinering og farger.

Det anbefales at man i stor grad bevarer husets interiør og fargesammensetning, da denne er med på å påvirke helhetsopplevelsen og de blågrønne fargene skaper en sammenheng til havet og naturen utenfor. Det anbefales at man fjerner tapet og papp som virker skjemmende for interiøret og samler fukt. Det anbefales at man tar hensyn til det opprinnelige interiøret og bevarer enkelte møbler som har en historisk relasjon.

INSTITUTT FOR BYGNINGSKUNST OG KULTUR